

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ

На шляху розвитку української державності сьогодні постають актуальні проблеми, розв'язання яких виступає гарантом розвитку всіх суспільних інститутів. Необхідність входження нашої країни в нову модель розвитку Європи передбачає підготовку нової генерації спеціалістів, професіоналів, здатних враховувати світові реалії та реагувати на зміни в глобальному масштабі. Сучасне динамічне середовище потребує підготовки фахівців, здатних адаптуватись до його особливостей, працювати за умов постійного оновлення інформації, зростання її обсягів.

Основною тенденцією розвитку людської цивілізації є постійне прискорення процесів розвитку на всіх рівнях соціального організму. У всіх видах практичної діяльності - на виробництві, в освіті, науці та медицині, у багатьох видах мистецтва досягнення практичного результату, успіху, сьогодні пов'язується з рівнем *особистісного професійного розвитку*.

Традиційна стратегія освіти подекуди гальмує розвиток загальних та спеціальних здібностей молодого людини, формує значну кількість людей, нездатних самостійно віднайти своє місце в суспільстві, усвідомити власне призначення, стати професіоналом у певній діяльності. Така ситуація викликає необхідність оновлення форм і методів освіти, розробку нових освітніх стандартів, упровадження новітніх освітніх технологій.

Метою цієї публікації є висвітлення теоретичних підходів до аналізу поняття професійного розвитку особистості.

Проблемі професійного розвитку присвячені численні праці вітчизняних і зарубіжних дослідників. У психології під «розвитком» розуміється - спрямована, закономірна кількісно-якісна конструктивна зміна у формуванні матеріальних і ідеальних об'єктів, пов'язана з перетворенням їх структури, ідеально очікуваним результатом якого є вдосконалення і самовдосконалення [7].

У зарубіжній літературі загально визначеними є декілька груп методологічних концепцій професійного розвитку, пов'язаних з іменами Ф.Парсонса, А. Маслоу, Д.Сьюпера, Дж.Холланда, Е.Гінзберга та ін. [4, 5, 6, 7].

У різних теоріях професійного розвитку в основі ефективної реалізації процесу розвитку вбачається дія різних психологічних механізмів. Так теорії, що спираються на психологію ухвалення рішень, основної уваги приділяють зіткненню людини з проблемними ситуаціями професійного розвитку і процесу їх вирішення. Професійний вибір і професійний розвиток, у межах теорії рішень, визначаються як система орієнтування в різних професійних альтернативах. Е.Гінзберг визначає професійний розвиток як послідовність якісно специфічних фаз, де розподільчим критерієм слугує зміст і форма переходу індивідуальних імпульсів в професійні бажання [5,6].

На думку Ф.Парсонса, кожній професії відповідає певний набір психологічних і фізичних якостей, а успішність професійної діяльності залежить від ступеня відповідності індивідуальних якостей і вимог професії [5,6].

Найбільш популярну серед західних психологів концепцію професійного розвитку запропонував Д.Сьюпер, в якій розглядаються стадії й етапи професійного розвитку особистості в процесі онтогенезу. Основним механізмом автор вважає розвиток «Я-концепції», коли досвід особистих проявів і досягнень особистості співвідноситься з потребами суспільства. При цьому особистість ідентифікується з іншою значимою особистістю і програє різні соціальні ролі [1].

Розглянемо провідні положення теорії Д.Сьюпера докладніше. Учений пропонує систематизацію власного підходу в таких положеннях:

1. Люди характеризуються їх здібностями, інтересами і властивостями особистості.
2. На цій основі кожна людина підходить під певні професії, а професія до ряду індивідів.
3. Залежно від часу і досвіду змінюються як обставини, так і суб'єктивні умови професійного розвитку, що обумовлює великий професійний вибір.
4. Професійний розвиток має ряд послідовних стадій і фаз.
5. Особливості цього розвитку визначаються соціально-економічним рівнем батьків, властивостями індивіда, його професійними можливостями і т. ін.
6. На різних стадіях розвитку можна керувати, з одного боку, сприяючи формуванню в індивіда інтересів і здібностей, а з іншого, – підтримуючи індивіда в його прагненні «спробувати» реального життя і в розвитку Я-концепції.
7. Професійний розвиток полягає, по суті, у розвитку і реалізації Я-концепції.
8. Взаємодія Я-концепції і реальності відбувається у програнні й виконанні професійних ролей.

Задоволеність роботою залежить від того, якою мірою індивід знаходить адекватні можливості для реалізації своїх здібностей інтересів, властивостей особистості в професійних ситуаціях, що значною мірою визначається можливістю грати ту роль, яка здавалася відповідною на стадії професійного розвитку. У віковому періоді 14-25 років стадію професійного розвитку Сьюпер визначає як «дослідження» - апробація своїх сил [Цит. по 5].

Поряд з дослідженнями західних учених, відомі також вітчизняні періодизації розвитку людини як суб'єкта праці. Так, Е.А.Клімов пропонує таку професійно орієнтовану періодизацію [3]:

- оптація (12-17 років) – період вибору професії і навчального закладу;
- професійна підготовка – стадія адепта (15-23 роки) – оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками;
- адаптація (16-18 років) – входження в професію і звикання до неї;
- фаза інтернату (18-23 року) – набуття[надбання] професійного досвіду;
- майстерність (23-35 років) – кваліфіковане виконання трудової діяльності;
- фаза авторитету (35-55 років) – досягнення професіоналом високої кваліфікації;
- наставництво (55-60 років) – передача професіоналом свого досвіду.

У вітчизняній науці теоретичну основу концепції професійного становлення-розвитку склали дослідження особистості К.Абульханової-Славської, Б.Ананьева, А.Асмолова, Е.Клімова, В.Щадрикова та ін. Важливий внесок до теорії професійного становлення і розвитку особистості зробили також А.Бодальов, Л.Долинська, Ю.Забродін, Е.Зеер, Л.Мітіна, Л.Петровська, Н.Пов'якель, Н.Пряжников, В.Панок, А.Силоєва, О.Скрипченко та ін.

У більшості досліджень професійний розвиток розуміється як проходження людиною певних етапів, пов'язаних з

віковими етапами розвитку: оптації, професійній підготовці, профадаптації, первинній і вторинній професіоналізації професійної майстерності, на кожному з яких формуються ті або інші психічні новоутворення, відбувається формування нових якостей професіонала, що забезпечують успішне виконання трудових функцій і готують суб'єкта до нової стадії розвитку.

Професійний розвиток – це динамічна властивість, здатна змінюватись і розвиватись на різних етапах підготовки студента до професійної діяльності.

Також під професійним розвитком розуміють частину процесу соціалізації людини, яка направлена на формування професійної мотивації, професійних ролей, знань і навичок. Професійний розвиток базується на прагненні людини ідентифікувати себе з певними соціальними групами і інститутами.

Згідно з А.Деркачем, значну роль у розвитку особистості та в її професійних успіхах відіграють суперечності, що породжуються вимогами діяльності, а також внутрішньо-особистісними суперечностями між:

- прагненням особистості максимально реалізувати свій потенціал у професійній діяльності й необхідністю накопичення внутрішніх ресурсів для подолання непередбачених життєвих труднощів;
- вимогами професії до особистості та її можливостями;
- потребами і здібностями людини.

Вирішити ці протиріччя можна з наукових позицій, орієнтуючись на закономірність самореалізації особистості в трудовій діяльності, де одним з центральних є продуктивне розкриття особистісного потенціалу [8].

Професійний розвиток студента за Л.Темноюю – це поетапний і динамічний процес входження фахівця в специфіку його праці. Динаміка цього процесу включає наступні особистісні цикли: адаптація до системи утворення професійного образу думок і образу дій; ідентифікація студента з вимогами і нормами професійної діяльності; творчий саморозвиток і самореалізацію в інтересах практичної підготовки до творчого здійснення своїх професійних ролей і функцій [9].

Ми розглядаємо студента як суб'єкта особистісно-професійного розвитку. Під суб'єктністю ми розуміємо активну роль особистості в процесі діяльності, що бере участь у спілкуванні. «Суб'єкт, за визначенням А.Брушлинського, - це людина, люди на вищому (для кожного з них) рівні активності, цілісності (системності), автономності і т.д., це творець своєї історії, вершитель свого життєвого шляху»[2].

В підсумку нашого дослідження пропонується наступна послідовність етапів становлення і розвитку суб'єктності студентів.

1. Перший етап (об'єктна, "нульова" стадія суб'єктного розвитку студента) – формування навичок самопізнання, розвиток рефлексій і емпатійних здібностей, вміння володіти собою, розвиток здібності до професійної інтерпретації життєвих обставин позитивного ухвалення полісуб'єктних взаємодій в освітньому середовищі; стимулювання всіх форм самостійності і активності в навчальному процесі, альтернативних способів рішення життєвих і професійних проблем.

2. Другий етап (об'єкт-суб'єктна стадія) – оволодіння основами суб'єктної життєтворчості. Студенти знайомляться з методологією суб'єктного навчання, його основними поняттями, змістом і структурою суб'єктної позиції, її багаторівневою "палітрою". На цьому етапі створюється інформаційно-суб'єктний фон, актуалізується пізнавальна рефлексія відбувається оволодіння цінностями і сенсами учбово-професійної діяльності, розвивається вміння створювати індивідуальні проекти життєвого шляху, фрагменти професійної діяльності, посилюється потреба в особовій і професійній самореалізації.

3. Третій етап (суб'єкт-об'єктна стадія) – формування готовності студентів до самостійної постановки і професійного рішення теоретико-прикладних завдань, проектної культури, що перетворює відносини до власної життєдіяльності взагалі і до навчальної праці зокрема. Особливе значення надається розвитку регулятивних механізмів діяльності поведінки і спілкування, розширенню індивідуальних способів творчого самовираження в освітньому процесі. Стимулюються пошук особистого почерку професійної діяльності, авторство в створенні власних моделей майбутньої діяльності.

4. Четвертий етап (власне суб'єктна стадія) – практична реалізація індивідуальних програм професійного саморозвитку особистості; здійснення необхідної корекції, самоаналіз навчально-професійних і життєвих досягнень, "точок зростання"; актуалізація потреби самовдосконалення; посилення ролі професійно орієнтованих знань, підвищення їх статусного значення не тільки в особистісному, але й у суто професійному плані. На цьому етапі активно доформовується і розгортається суб'єктна позиція фахівця система його поглядів і установок відносно власного життєвого і професійного шляху.

Проаналізувавши зміст поняття «Професійний розвиток особистості», можна дійти таких висновків: означене поняття інтегрує в собі розвиток світу професій, розвиток світу освіти, і розвиток внутрішнього світу людини. Саме на рівні внутрішнього світу людини відбувається об'єднання конкретики світу професій і світу освіти. На цьому рівні вирішується питання індивідуального професійного розвитку: яким чином з'єднати, з одного боку, суспільну значущість професії, з іншого сторони, її привабливість і цікавість для конкретної людини.

Отже, під професійним розвитком студентів розуміється процес усебічної підготовки до професійної діяльності, особистісного професійного зростання на основі мотиваційного і системного саморозвитку і самореалізації особистості, як суб'єкта діяльності та життєтворчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая психологическая энциклопедия – М.: ЭКСМО, 2007 – С. 352.
2. Брушлинский А. Субъект: мышление, учение, воображение. – Воронеж: НПО МОРЭК, 1996 – С. 392.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М., 1996. – С. 418-425.
4. Маслоу А. Новые рубежи развития человека/ Хрестоматия по гуманистической психотерапии// Состав. М. Папуш. – М., 1995 – С. 153-164.
5. Михайлов И. Проблема профессиональной зрелости в трудах Д. Сьюпера// Вопросы психологии. – 1975. – №5.
6. Михайлов И. О профориентационной работе во Франции// Вопросы психологии. – 1977. – №5 – С. 158-163

7. Психология профессионального образования: Учеб. пос./ Под ред. Э.Ф. Зеера. – 2-е изд., перераб. – М., 2003. – С. 480

8. Реминидт Х. Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности. – М.: Мир, 1994. – 320 с.

9. Темнова Л. Личностно-профессиональное развитие психолога в ВУЗе: Монография – М.: МГПУ, 2000. – С. 212.

Подано до редакції 03.11.08

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются теоретические основы профессионального развития личности и определяется суть понятия "профессиональное развитие личности студента".

SUMMARY

The article presents theoretical foundations of personal professional development and specifies the essence of the concept "professional development of student's personality".

Науковий керівник: д. психол. н., проф. В.М. Ямницький.
